

جامعه‌شناسی فرهنگی

نویسنده: دکتر فرهاد امام جمعه

تهران: ۱۳۸۷

ناشر: انتشارات بهمن برنا

زهرآ نی پور

چرا و چگونه آموزش جامعه‌شناسی، نگرش ما را درباره‌ی خود و زندگی تغییر داده و اصلاح می‌کند؟ نویسنده در دیباچه‌ی این کتاب به این پرسش پاسخ داده است: «وقتی که شرایط بدیهی و معمولی زندگی اجتماعی و فرهنگی خود را مسلم، قطعی و ثابت فرض نکرده و به علاوه دریابیم که تحت تأثیر چه جریان‌ها و امواج فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی، روانی و سیاسی قرار داریم و هر کدام از این جریان‌ها و امواج «چه میزانی» از تأثیر را بر زندگی اجتماعی ما و مردم می‌گذارد، از این رو نگرش ما درباره‌ی خود و زندگی عوض می‌شود».

اما جامعه‌شناسی چگونه علمی است؟ مؤلف در مقدمه‌ی کتاب در این خصوص اظهار داشته است: «جامعه‌شناسی؛ یکی از علوم اجتماعی و انسانی است که موضوع آن، بررسی کنش‌ها و واکنش‌های متقابل اجتماعی است. کنش و واکنش متقابل اجتماعی، «ارتباط اجتماعی» را به وجود می‌آورد. از این‌رو جامعه‌شناس در بررسی کنش‌ها و واکنش‌های متقابل اجتماعی، از زمینه‌ی اساسی «روابط اجتماعی» آغاز می‌کند، زیرا در ارتباط‌های اجتماعی است که اعضای جامعه‌ی بشری، خود را معرفی می‌کنند. در واقع انسان‌ها، افکار، اعتقادات، آداب و عادات، ارزش‌ها و تقید به هنجارها و دیگر عناصر فرهنگی از جمله هنر، قوانین و مقررات، گرایش‌های سیاسی، همبستگی اجتماعی، به سر بردن در فضای ساختارهای اجتماعی از قبیل نهاد، سازمان، گروه، قشر و طبقه‌ی اجتماعی، سطح علم، تربیت و مهارت‌های خود را در عرصه‌ی ارتباط اجتماعی است که معلوم می‌کند. جامعه‌شناسی علمی است که در مطالعه‌ی روابط اجتماعی با تمام این مفاهیم و معانی آنها مانند ارزش‌ها، اندیشه‌ها و اعتقادات سیاسی، دینی، آداب و عادات اعضای جامعه، گرایش‌های هنری، همبستگی اجتماعی و برداشت‌ها و تفسیرهای اعضای جامعه از ساختارهای اجتماعی و غیره، در عمق و ژرفای کنش‌ها و واکنش‌های اجتماعی، سروکار دارد. جامعه‌شناس در بررسی خود سعی می‌کند ارتباط پایدار بین عناصر

فوق را در زمینه‌ی روابط اجتماعی پیدا کند و از این‌رو به قواعد و نظم‌های علمی‌اش (قانون‌مندی‌های جامعه‌شناسی) نائل شود. اما در خصوص فواید این علم نیز در کتاب حاضر ذکر شده است: «جامعه‌شناسی در کنار دیگر دانش‌های اجتماعی، با توجه به موضوع تخصصی خود از فواید و آثاری برخوردار است. از جمله‌ی فواید آموزش جامعه‌شناسی آن است که: بینشی ژرف و آرام، صبور و گاه اصلاح‌گر و پیشناز و انتقادی در خصوص مسائل انسانی به دست می‌دهد» (ص ۳).

سؤال اصلی

اما آنچه در این کتاب در اولویت بحث قرار دارد، فرهنگ و یا فرهنگ‌شناسی است. به این منظور که فرهنگ به عنوان نیروی مستقل و مؤثر در شکل‌گیری رفتار، افکار و اخلاق مردم در جریان کنش‌ها و واکنش‌های اجتماعی و ساختارهای ارتباطی‌شان عمل می‌کند. کوشش برای پاسخ به این سؤال اصلی، همراه با طرح مثال‌ها، پدیده‌ها، مسائل عینی و ملموس موجود در فضای آموزشی و اجتماعی، به ویژه محیط‌های دانشگاه بوده است. در اهمیت این سؤال اساسی همین بس که امروزه یک رشته‌ی مستقلی را به نام «مطالعات فرهنگی» با محوریت «فرهنگ‌شناسی» به عنوان یکی از گرایش‌های تخصصی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی، به خود اختصاص داده است. نگارنده اگر چه انگیزه‌ی خود را ارائه‌ی سبکی از اندیشه و نگرش مطالعاتی با هدف آموزش دانشجویان علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و تعامل با پژوهشگران و اندیشه‌گران حوزه‌ی مطالعات فرهنگی، معرفی می‌کند، اما به گفته‌ی وی، در طول کتاب نیز این هدف دنبال شده است که اصولاً یک کارشناس فرهنگی، چگونه می‌تواند درباره‌ی پدیده‌های رفتاری و مسائل فرهنگی بیاندیشد و درباره‌ی آنها تأمل و اظهارنظر کند.

علاوه بر این، این که چه بهره‌ای را می‌توان در این راه از مبانی جامعه‌شناسی برگرفت، در این کار، چه وحدت‌کاربردی و پل ارتباطی میان جامعه‌شناسی و فرهنگ‌شناسی وجود دارد، مکاتب و دیدگاه‌های جامعه‌شناسی در این میان، چه پیام و کاربرد علمی دارند و نیز این که آیا الگوهای اندیشه و برداشت‌های نظری قرآن‌شناختی، از پایگاه علمی و اظهارنظر برخوردار است و می‌تواند تحلیل‌ها و تبیین‌های فرهنگ‌شناسی را نوید داده و به بار آورد، نیز، از دیگر موارد مورد بررسی در این کتاب است. نگارنده همچنین معتقد است که کتاب از استقلال سبک اندیشه، نگارش و نیز نگرش نویسنده برخوردار است و بیان می‌کند که هیچ‌گونه خطمشی و قلمرو تقلیدی و کلیشه‌ای در آن دنبال نشده است.

کتاب «جامعه‌شناسی فرهنگی» شامل ۱۳ فصل است:

فصل اول، درباره‌ی چیستی جامعه، جامعه‌شناسی و چندین مفاهیم اساسی این علم، بحث می‌کند؛ با این هدف که چگونه می‌توان بینش و نگرش شناخت علمی جامعه را اتخاذ کرد. برخی از قضایای مطرح شده در این قسمت، حاصل تجارب و نظرات نگارنده است.

فصل دوم، دیدگاهی در خصوص چگونگی شناخت جامعه و نگرش کاربردی به بینش جامعه‌شناسی را مطرح می‌کند. فصل سوم، داستان خلقت جامعه و فرهنگ را از دیدگاه و نگرش اعتقادی نگارنده بیان کرده و با این مقدمه، نگاهی به گزارش تاریخی قلمرو علم اجتماعی در فصل چهارم صورت گرفته است. از آنجایی که کارکرد علم اجتماعی، شناخت و حل مسائل انسانی و اجتماعی است، دیدگاهی درباره‌ی شکل‌گیری مسائل اجتماعی و فرهنگی با شرح مثال‌های عینی و تجربی بر فصل پنجم بیان شده است. فصل ششم، درباره‌ی مکاتب و قالب‌های فکری و بینشی در خصوص فرهنگ‌شناسی از دیدگاه جامعه‌شناسی پرداخته شده و در ادامه یک نگرش تحلیل جامعه‌شناسی فرهنگی با تأکید بر قرآن ارائه شده که این بحث به طور خاص در فصل هفتم آمده است. از فصل هشتم به بعد، مبانی فرهنگ‌شناسی با مفاهیم و ادبیات جامعه‌شناسی مطرح می‌شود. به این ترتیب مختصری درباره‌ی الگوی روش‌شناسی مطالعه‌ی فرهنگ، در فصل نهم بیان شده است.

در فصل دهم؛ درباره‌ی میدان عملکرد هنجارهای فرهنگی و چگونگی آن اظهارنظر شده و در فصل یازدهم، آسیب‌شناسی فرهنگی و گسیختگی‌هایی که در روابط اجتماعی اتفاق می‌افتد، از دیدگاه جامعه‌شناسی فرهنگی مورد بحث قرار گرفته است.

فصل دوازدهم و سیزدهم، به دو نمونه از مسائل فرهنگی جامعه اختصاص داده شده است: یکی تحلیل و بررسی مقوله‌ی عفاف و دیگر موضوع فرهنگ کار، در سازمان آموزشی دانشگاه، با این هدف که نشان داده شود چگونه فرهنگ به عنوان یک منظومه‌ی مستقل و پرفشار در روابط اجتماعی عمل کرده و آثار و عوارض خود را به جای می‌گذارد.

نویسنده همچنین اظهار امیدواری کرده است که این کتاب بتواند در ایجاد تفکر علمی و بررسی کارشناسی فرهنگ جامعه، به ویژه در عرصه‌ی نهادهای فرهنگی و تعلیم و تربیت مؤثر واقع شود.